

STRESZCZENIA

Streszczenie

Figuracje braku i nieobecności. Miłobędzka – Białoszewski – Koziół

Nieobecność uznano w zachodnich badaniach antropologicznych za klucz do zrozumienia współczesnej kultury, brak z kolei potraktowano jako dominantę XX-wiecznej historii. Obie kategorie otwierają się na szereg istotnych – ważnych zarówno w wymiarze uniwersalnym, jak i aktualnym, problemów – skupionych wokół zagadnień metafizycznych, egzystencjalnych i estetycznych, oscylujących wokół tematyki śmierci, samotności, melancholii, żałoby, pamięci, nihilizmu, wzniosłości (w paradygmacie Lyotardowskim), reprezentacji, milczenia czy też związanych z poststrukturalną krytyką filozofii obecności lub tak zwaną słabą ontologią. Chociaż od zawsze brak i nieobecność miały wpływ na kształt literatury, ich rola w przeróżnych projektach artystycznych, w tym literackich, jest coraz wyrazistsza. W swojej pracy uczyniłam je pryzmatem, przez który odczytałam utwory poetów pokolenia '56: Krystyny Miłobędzkiej, Mirona Białoszewskiego, Urszuli Koziół oraz, w mniejszym stopniu, Stanisława Grochowiaka i Zbigniewa Herberta. Eksponując poetyckie konstrukty braku i nieobecności w indywidualnych systemach twórczych poetów, ukazując ich idiomatyczne walory, równocześnie zamierzałam uchwycić ewolucję artystyczną, przemiany światopoglądowe, które odbijają się także w różnych wariantach, rozwiązaniach literackich obrazowania czy ewokowania nieobecności w obszarze historii literatury.

W tytule oraz w planie pracy kolejność nazwisk jest nieprzypadkowa – brak i nieobecność są dominantą całej twórczości Krystyny Miłobędzkiej, w poezji Mirona Białoszewskiego ulegają stopniowej intensyfikacji, a w tomie Urszuli Koziół *Klangor* mają charakter okolicznościowy. Uwrażliwienie na angażujące przeróżne emocje brak i nieobecność zdecydowało o wyborze właśnie tych trojga na bohaterów studiów. Można by wskazywać na ich wspólnotę pokoleniową (choć w przypadku Białoszewskiego i Miłobędzkiej przynależność ta nie jest bezdyskusyjna), na charakterystyczny dla poezji

Współczesności wpływ egzystencjalizmu wraz z jego „fetyszem nicości”, na zwrot liryki w stronę tego, co prywatne, mizerne, cielesne, śladowe, zaprzeczone, marginalne, tragiczne czy też na piętno wojny (Białoszewski). Jednak w wyjaśnieniu szczególnego skoncentrowania uwagi poetyckiej na przeróżnych odmianach (nie)obecności i coraz częściej wykonywanym ironiczno-elegijnym geście pożegnania (określenie Anny Legeżyńskiej) bardziej pomocne są klucz biograficzny oraz znajomość światopoglądu artystycznego poetów, którzy wiele czerpią z tradycji Leśmianowskiej.

W dysertacji przedstawiłam figuracje w kilku systemach poetyckich, za każdym razem nieco inaczej zorientowane, idiomatycznie funkcjonujące w obrębie poetyk indywidualnych. Zastanawiały mnie strategie zanikania, nicościowania „ja” lirycznego, świata przedstawionego i wypowiedzi artystycznej (część *Sztuka śladu Krystyny Miłobędzkiej*), projektowanie i osvajanie własnego nieistnienia, antycypacja braku, rozplenianie obecności (część *(Nie)obecność samego siebie w poezji Mirona Białoszewskiego*) oraz liryczne środki figurujące brak i nieobecność, lingwistyczna maskarada, owocująca udawaniem obecności w obliczu nieobecności (część *Utrata i odzyskiwanie w Klangorze Urszuli Koziół*). W omawianych twórczościach nieobecność ma rozmaite przejawy, jest różnorodnie motywowana i waloryzowana, jednak wspólny jest jej wpływ na podmiotowość, co przejawia się – zgodnie z modernistyczną kondycją podmiotu – naznaczeniem brakiem, pęknięciem, luką w „ja”, które chciałam przebadać. Analizując i interpretując poszczególne utwory, zastanawiałam się, jak język literacki radzi sobie z artykulacją „fenomenów” negatywnych. Ciekawiło mnie, w jaki sposób autorzy kształtują, czyli – by zastosować kluczową dla moich analiz kategorię – figurują to, co nie jest. Badania nad językowymi możliwościami manifestowania oraz zakrywania braku i nieobecności pozwoliły stworzyć finalnie katalog najczęstszych figur braku i nieobecności w analizowanych systemach poetyckich.

Summary

Figurations of lack and absence. Miłobędzka – Białoszewski – Koziół

Absence has been considered in the Western anthropology research as a key for understanding contemporary culture, whereas lack has been treated as a dominant of the 21st history. Both categories are open to variety of essential issues – important as well in universal dimension as in the current ones – focused around metaphysical, existential and esthetic

questions, oscillating around the themes of death, loneliness, melancholy, mourning, memory, nihilism, sublimity (in the Lyotard paradigm), representation, silence or the ones connected with post-structural criticism of presence philosophy, or so called weak ontology. Although always lack and absence have influenced literature shape (development of funeral genres), their role in various artistic projects, including literary ones, is increasingly expressive. In my dissertation I have turned them into a prism, through which I have read poems by '56 generation poets: Krystyna Miłobędzka, Miron Białoszewski, Urszula Kozioł and, to lesser degree by, Stanisław Grochowiak and Zbigniew Herbert. Having exposed poetic constructs of lack and absence in the individual creative systems of the poets, showing their idiomatic qualities, at the same time I have aimed at grasping artistic evolution, worldview transitions which are also reflected in numerous variants, literary solutions of picturing or evoking absence in the area of literary history.

The sequence of names in the title and in the work plan is not accidental – lack and absence have been dominant in the whole output by Krystyna Miłobędzka, in the poetry by Miron Białoszewski they are undergoing gradual intensification and in the volume *Klangor* by Urszula Kozioł they are of occasional character. Special sensitivity to that what is lacking and is (non)present and lack and absence themselves decided about the choice of the three for studies. Their generation bond may be indicated (though in case of Białoszewski and Miłobędzka this bond is not undisputed), or characteristic for the contemporary poetry influence of existentialism together with its “nothingness fetish” or turn of lyrics towards what is private, miserable, bodily, residual, denied, marginal, tragic or the war stigma (Białoszewski). However, to explain a special poetic attention concentrated on numerous variants of (non)presence and more and more often performed “ironic-elegiac farewell gesture” (term by Anna Legeżyńska), the more useful tool is a biographical key and awareness of artistic viewpoints of the authors who draw much from Leśmian tradition.

In my dissertation I showed figuration in a few poetic systems, each time oriented a bit differently, idiomatically functioning within individual poetries. I have wondered over the disappearance strategies, nihilization of lyrical “I”, the world described and artistic statement (the part *Sztuka śladu – The Art Of Trace* by Krystyna Miłobędzka), designing and taming one’s own nonexistence, lack anticipation, presence proliferation (the part *(Nie)obecność samego siebie w poezji Mirona Białoszewskiego – (Non)existence of oneself in poetry of Miron Białoszewski*) as well as lyrical means figurating lack and absence, linguistic masquerade fruitful with pretending presence in the face of absence (part *Utrata i odzyskiwanie w Klangorze Urszuli Kozioł – Loss and Retrieval in Klangor* by Urszula Kozioł).

In the discussed productions, absence has various manifestations, it is variously motivated and indexed, however it's influence on subjectivity is common, which is manifested by – according to modernist condition of subject – stigma, lack, fissure, break in “I” which I wanted to examine. Analyzing and interpreting particular works I wondered how literary language deals with negative “phenomena” articulation. It was interesting for me, in what way the authors shape, or – taking advantage of the key category in my analyses – figurate that what does not exist. Research on linguistic possibilities of manifesting and covering lack and absence finally allowed to create a catalogue of most often used figures of lack and absence in the analyzed poetic systems.